

Mieczysław Różański

Obraz dekanatu szadkowskiego według ankiety z 1802 r.

Łódzkie Studia Teologiczne 1112, 177-188

2002/2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MIECZYSLAW RÓŻAŃSKI
Łódź

OBRAZ DEKANATU SZADKOWSKIGO WEDŁUG ANKIETY Z 1802 R.

WPROWADZENIE

Rząd pruski¹ w 1802 r. rozesłał za pośrednictwem Kamery Kaliskiej² pytania do proboszczów, aby opisali swoje parafie³. Zarządzenie to wykonane zostało za pośrednictwem Konsystorza Generalnego Łowickiego. Odpowiedzi udzielali proboszczowie w kwietniu i maju 1802 r.⁴, nie zawsze trzymając się przysłanych punktów, oraz znajdujący się na terenie przełożeni klasztorów: bernardynów w Widawie (na terenie parafii w Widawie) i franciszkanów konwentualnych w Bełchatowie (na terenie parafii Grocholice). Każdy z nich podpisał swoje sprawozdanie. Odpowiedzi dokonano przeważnie na jednej stronie arkusza, w większości w języku polskim. Jedyne opisy parafii Strońsko i klasztoru w Bełchatowie dokonane zostały w języku łacińskim.

W księdze brak jest instrukcji, według której odpowiadano na pytania. Można ją jednak odtworzyć na podstawie odpowiedzi. Dotyczyły 9 zagadnień:

- 1) kościoła parafialnego,
- 2) wielkości parafii,
- 3) liczby parafian,
- 4) inwentarza plebańskiego,
- 5) dochodu parafii,
- 6) patronatu nad parafią,
- 7) szkoły,
- 8) szpitala,
- 9) cmentarza.

¹ ADWł, AAG Wiz. 111, s. 5, 53.

² Tamże, s. 19, 45.

³ Ankieta ta była wysłana do dekanatów archidiaconatu uniejowskiego; S. Librowski, *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*, ABMK, 31(1975), s. 87.

⁴ ADWł, AAG Wiz. 111, s. 23, Proboszcz parafii Krzepczów podał datę odpowiedzi na ankietę – 30 kwietnia 1802 r.; s. 51, proboszcz parafii w Widawie – 18 maja 1802 r.; s. 17 gwardian klasztoru w Bełchatowie – 23 maja 1802 r.

Jedynie z parafii Grabno mamy 10 odpowiedzi⁵, klasztory dały mniej odpowiedzi: w Widawie – 4⁶, w Belchatowie – 3⁷. W parafii kolegiackiej w Łasku oprócz odpowiedzi na pytania dotyczące parafii podano skład i uposażenie kapituły.

Jak widać z umieszczonych powyżej pytań dotyczyły one jedynie strony materialnej parafii, czyli statusu ekonomiczno-prawnego, nie wchodziły natomiast w całe zagadnienie funkcjonowania duszpasterskiego.

Dekanat szadkowski w tym okresie liczył 24 parafie. Znajdowały się one w następujących miejscowościach: 1) Borszewice, 2) Brzyków, 3) Buczek, 4) Chabielice, 5) Drużbice, 6) Grabno, 7) Grocholice, 8) Kociszew, 9) Korczów, 10) Krzeczów, 11) Łask, 12) Łobudzice, 13) Marzenin, 14) Parzno, z filią w Kaszewicach, 15) Pożdżenice, 16) Restarzew, 17) Rusiec, 18) Sędziejowice, 19) Strońsko, 20) Szadek, 21) Szczerców, 22) Widawa, 23) Wygielzów, 24) Zduńska Wola.

W artykule zastosujemy schemat zawarty w ankiecie skierowanej do proboszczów, omówimy poszczególne odpowiedzi ze wszystkich parafii.

1. KOŚCIÓŁ PARAFIALNY I WIELKOŚĆ PARAFII

Parafie dekanatu szadkowskiego znajdowały się pod względem administracji państwowej na terenie czterech dystryktów Kamery Kaliskiej. Były to następujące dystrykty: szadkowski, sieradzki, piotrkowski i radomski. Każdy zapis proboszcza zaczynał się od określenia na terenie, jakiego dystryktu znajdował się kościół parafialny.

Opisując kościół parafialny, proboszczowie podawali często pewne szczegóły dotyczące erekcji lub fundacji kościoła bądź to innych wydarzeń z jego dziejów. Z zapisanych informacji wynika, że nie rozróżniali oni terminów fundacja i erekcja parafii. Pierwszy z tych terminów oznacza zabezpieczenie materialne istnienia parafii, czyli jej uposażenie. Fundacji mógł dokonać ten, kto posiadał dobra najczęściej ziemskie, dlatego były fundacje królewskie, duchowne i szlacheckie. Najczęściej ten, kto fundował parafię, miał nad nią patronat. Natomiast erekcji parafii, czyli jej kanonicznego powołania do życia mógł dokonać tylko biskup ordynariusz. W odpowiedziach natomiast proboszczowie piszą o fundatorach kościoła parafialnego, używając słowa, że to oni je erygowali. Takie informacje zawierają odpowiedzi z parafii: Chabielice – fundowana przez Macieja Chabielskiego w 1649 r.⁸; Kociszewie – kościół wystawiony staraniem Kociszewskich w 1781 r.⁹, Łobudzicach – fundowana przez W. Krzyckiego¹⁰, Pożdżenicach – fundowana przez Gromoliń-

⁵ Tamże, s. 13; ostatnia 10 odpowiedzi, dotyczy tego, że w parafii jest jeden ksiądz.

⁶ Tamże, s. 53.

⁷ Tamże, s. 17.

⁸ Tamże, s. 9.

⁹ Tamże, s. 19.

¹⁰ Tamże, s. 29; *Liber Beneficiorum Jana Łaskiego* (dalej LB) t. I, Gnesnae 1880, s. 452; J. Korytkowski podaje, że parafia ta powstała w XV w. Kościół, który opisuje proboszcz został

skich¹¹, Ruściu – fundowany przez Jana Koniecpolskiego, kasztelana sieradzkiego¹², Szczercowie – fundowana przez króla Polski Kazimierza Wielkiego w 1357 r.¹³, Wygielzowie – fundowana przez Jana Zawadzkiego¹⁴, W Zduńskiej Woli – fundowana w 1766 r. przez Feliksa Złotonieckiego, dziedzica tamtejszych dóbr¹⁵, ówczesna filia parafii Parzno–Kaszewice, która wcześniej stanowiła samodzielną parafię fundowana była przez Koniecpolskiego¹⁶. Oprócz tego w kilku przypadkach podano datę erekcji parafii. W Grocholicach istniała ona już 500 lat i wcześniej przynależała do dóbr arcybiskupów gnieźnieńskich¹⁷. W Parznie był za czasów „pierwiastkowej wiary chrześcijańskiej erygowany”, a obecny kościół stał już 641 lat¹⁸. Dwóch proboszczów podało wezwanie kościoła parafialnego i informacje dotyczące jego budowli. W Strońsku pod wezwaniem św. Urszuli, murowany z drewnianą kaplicą pod wezwaniem św. Marcina Biskupa¹⁹, natomiast w Ruścu pod wezwaniem Najświętszej Dziewicy Maryi, św. Jana Chrzyciela i św. Elżbiety. Wybudowany był z drewna przez Jana Koniecpolskiego. Kościół ten był początkowo filią parafii w Restarzewie, a erekcja tej parafii nastąpiła 18 grudnia 1643 r.²⁰. Duszpasterz parafii Korczew wyjaśniał, że nie wiadomo kiedy była erygowana parafia, bo „przez rewolucję szwedzką roku 1521 wszystkie dokumenta kościoła były w szwedzkim zaborze”²¹. Ten zapis świadczy o pomyłce duszpasterza, faktycznie akt erekcyjny mógł zostać zabrany lub zaginął podczas wojny szwedzkiej, ale była ona ponad 30 lat później.

Terytorium parafii określane było poprzez podanie odległości wsi od kościoła parafialnego. Wszystkie dane mają wartość przybliżoną. Trudno jest na tej podstawie podać dokładną wielkość parafii. Dodatkowym utrudnieniem jest fakt, że kościoły parafialne nie zawsze znajdowały się w środku terytorium parafialnego. Ogólnie można zauważyć, że odległość wsi do kościoła wynosiła od jednej czwartej do jednej mili, z tym że najwięcej proboszczów podawało rozległość

wybudowany w 1795 r. staraniem Kazimierza Krzyckiego, ówczesnego dziedzica tych dóbr. Proboszcz podaje zatem błędne imię fundatora kościoła parafialnego.

¹¹ Tamże, s. 37.

¹² Tamże, s. 41.

¹³ Tamże, s. 49; LB, t. 1, s. 457; proboszcz podał błędną datę powstania parafii, której fundatorem był król Polski Kazimierz Wielki, a kanonicznie erygowania została 8 września 1367 r. przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorię Skotnickiego.

¹⁴ Tamże, s. 55; LB, t. 1, s. 454; parafia istniała już w pierwszej połowie XV w. Nowy kościół został wystawiony staraniem Celestyna Górczyńskiego w 1796 r. Nie wiadomo skąd wzięło się nazwisko Jana Zawadzkiego w sprawozdaniu proboszcza.

¹⁵ Tamże, s. 57; H. Rybus, *Regesty wybranych zapisek z akt arcybiskupów gnieźnieńskich*, ABMK, t. 3 (1961) z. 1–2, s. 377; erekcja parafii nastąpiła 11 maja 1767 r.

¹⁶ Tamże, s. 35.

¹⁷ Tamże, s. 15.

¹⁸ Tamże, s. 33.

¹⁹ Tamże, s. 45.

²⁰ Tamże, s. 41; LB, t. 1, s. 464.

²¹ Tamże, s. 21.

parafii na pół mili. Jedynie w dwóch parafiach – Krzeczowie i Strońsku nie podano informacji na temat terytorium parafii.

Opis terytorium parafii dekanatu szadkowskiego podano w poniższej tabeli.

Lp.	Parafia	Terytorium parafii
1	Borszewice	mała mila i pół, kurii kurierskiej kilkoro
2	Brzyków	brak informacji
3	Buczek	pół mili, trzy czwarte mili i kilkanaście staj
4	Chabielice	pół mili, jedna czwarta mili
5	Druźbice	pół mili
6	Grabno	pół mili
7	Grocholice	trzy czwarte mili
8	Kociszew	pół mili
9	Korczew	pół mili
10	Krzeczów	brak informacji
11	Lask	pół mili, inne miejsca 1 mila
12	Łobudzice	od Wólki Roźniatowskiej i Roźniatowa 1 mila, Ostoi pół mili i na jedna czwarta mili
13	Marzenin	pół mili dobre
14	Parzno	pół mili do Łobudziec
	Kaszewice – filia	1 mila do Parzna
15	Pożdżenice	od kościoła do Nowej Wsi – Folwarku – 7 staj
16	Restarzew	pół mili małych, jedna czwarta mili, pół mili i jedna czwarta mili
17	Rusiec	duże, jedna czwarta mili od kościoła
18	Sędziejowice	pół mili małe
19	Strońsko	brak informacji
20	Szadek	trzy czwarte mili
21	Szczerców	jedna czwarta mili
22	Widawa	2 wsie o 1 milę odległe, resztę pół mili
23	Wygielzów	jedna czwarta mili
24	Zduńska Wola	pół mili małe

Źródło: ADWł, AAG Wiz. 111.

2. LICZBA PARAFIAN

Proboszczowie podali bardzo dokładne dane dotyczące liczby parafian. Wszędzie zapisano tę liczbę cyfrowo, na podstawie zawartych w ankiecie informacji możemy więc wyliczyć, ile było ludzi w dekanacie. Liczbę ludzi w poszczególnych parafiach ukazano w tabeli.

Lp.	Parafia	Ludność	Uwagi
1	Borszewice	960	
2	Brzyków	629	
3	Buczek	1290	
4	Chabielice	355	
5	Drużbice	749	
6	Grabno	735	
7	Grocholice	1759	
8	Kociszew	330	
9	Korczew	1000	
10	Krzepczów	1020	
11	Łask	1450	
12	Łobudzice	600	
13	Marzenin	1460	
14	Parzno	1527	podano szczegółowe dane dotyczące mężczyzn, kobiet i dzieci płci męskiej i żeńskiej
	Kaszewice – filia	956	
15	Poźdzenie	111	
16	Restarzew	1000	
17	Rusiec	1110	podano liczbę mieszkańców w każdej wsi na terenie parafii
18	Sędziejowice	619	
19	Strońsko	1664	
20	Szadek	198	
21	Szczerców	581	
22	Widawa	ponad 2000	
23	Wygielzów	764	
24	Zduńska Wola	760	zaznaczono, że na terenie parafii mieszkają także ewangelicy i żydzi
Razem		ponad 25 409	

Źródło: ADWł, AAG Wiz. 111.

Na terenie dekanatu zamieszkiwało ponad 25 409 katolików. Tylko w Zduńskiej Woli zaznaczono, że podana przez proboszcza liczba nie obejmuje zamieszkujących na tym terenie innowierców, stąd należy przypuszczać, że inni duszpasterze nie podawali ich w odpowiedziach.

Z powyższego zestawienia rysuje się pewien obraz dekanatu, znajdowały się na jego terenie parafie ludnościowo małe i duże. Do tych pierwszych zaliczyć można parafie: Poźdzenie – 111 parafian, Kociszew – 330 parafian i Chabielice – 355 parafian. Natomiast do największych, tych, które liczyły powyżej 1600 parafian, należało 5: Strońsko – 1664, Grocholice – 1759, Szadek – 1980, Widawa – ponad 2000 i największa połączona parafia – Parzno wraz z filią w Kaszewicach – 2483. Resztę stanowiły parafie średnie mieszczące się między 600 a 1600 parafian. W odpowiedziach nielicznie tylko proboszczowie zaznaczali jakieś dodatkowe informacje dotyczące ludności. Tylko proboszcz w Ruścu dokonał szczegółowego rozmieszczenia ludności na terenie swojej parafii, podał jaka liczba mieszka we wsiach

na terenie parafii²². Natomiast proboszcz Parzna podał, jaka jest w jego parafii liczba mężczyzn i jaka kobiet łącznie z dziećmi²³. Proboszcz Widawy nie podał szczegółowej liczby parafian, zapisał tylko „ponad 2 tysiące”²⁴.

3. INWENTARZ I DOCHÓD

Informacja podane przez proboszczów dotyczące dochodu z parafii i istniejącego w nich inwentarza parafialnego zebrane zostały w poniższej tabeli.

Lp.	Parafia	Dochód	Inwentarz
1	Borszewice	83 talary 2 fenigi	brak
2	Brzyków	90 talarów	
3	Buczek	100 talarów i 700 zł z folwarku	4 krowy, 2 woły, 2 kury, 2 gęsi, 4 kaczki, pług, radło; w folwarku – 4 woły, 1 krowa, 1 kura, pług, radło
4	Chabielice	66 talary	5 wołów, 5 krów, 1 koń; przy kościele w Puszczy 2 krowy, 2 woły
5	Drużbice	70 talarów, 2 zł, 15 gr	na inwentarz 21 talarów
6	Grabno	182 talary	2 woły, 3 krowy, 1 świnia, 1 prosię, na konia 40 zł
7	Grocholice	56 talarów, 5 zł	2 woły, 1 krowa, 1 świnia, pług, radło
8	Kociszew	93 talary	
9	Korczew	63 talary, 4 zł pol., gr 9, 13 denarów	4 woły, 1 krowa, pług, na konia 6 zł
10	Krzepczów	200 talarów	
11	Łask	dochód kapituły	
12	Łobudzice	300 zł pol.	3 woły, 2 krowy, 2 świnie, 1 koń
13	Marzenin	64 talary	4 woły, 1 krowa, 2 cielęta, 2 świnie, 1 kura
14	Parzno	361 talary 10 gr	4 woły, 7 prosiąt, 7 kur, 7 kaczek, 2 cielęta
	Kaszewice – filia	50 talarów	brak
15	Poźdżenice	450 zł pol.	brak
16	Restarzew	75 talarów	2 woły, 3 krowy, 2 świnie
17	Rusiec	100 zł i rola kmiecia	
18	Sędziejowice	70 talarów	4 woły, 4 krowy, 3 cielęta. 2 konie, 5 prosiaków, 2 gęsi, 3 kaczki, pług, radło
19	Strońsko	522 zł 23 gr	brak informacji
20	Szadek	200 talarów	3 woły
21	Szczerców	183 talary	4 woły, 2 krowy, 2 świnie
22	Widawa	poniżej 70 talarów	brak
23	Wygiełzów	500 zł	4 woły, 2 krowy, 1 koń
24	Zduńska Wola	392 zł	4 woły, 2 krowy, 1 świnia

Źródło: ADWł, AAG Wiz. 111.

²² Tamże, s. 41.

²³ Tamże, s. 33.

²⁴ Tamże, s. 51.

Z zastawienia dokonanego w tabeli wynika, że najlepiej uposażonymi parafiami w dekanacie były: Parzno, Buczek, Szadek i Krzeczów. Ich dochód wynosił ponad 200 talarów rocznie. Informacje dotyczące inwentarza proboszczowskiego gospodarstwa zawarto również w tabeli. Proboszczowie podawali liczbę zwierząt hodowlanych, bez żadnych dodatkowych informacji.

Dochód duchowieństwa kolegiackiego w Łasku został podany z wyszczególnieniem funduszków na stanowiska kościelne. Proboszcz infułat miał dochodu 171 talarów. Dziekan kapituły miał dochody z parafii w Restarzewie, kustosz kolegiaty dochody z parafii Borszewice. Kanonicy mieli dochód wspólny w wysokości 24 talarów, który był dzielony na 5 osób. Oprócz przypadającej części ze wspólnego dochodu kanonik kaznodzieja miał jeszcze dodatkowo 3 talary. Dochód mansjonarzy kolegiackich, których było trzech, wynosił 17 talarów, zatem każdy z nich miał jedną trzecią tej sumy. Podobnie przy kolegiacie było trzech wikariuszy, którzy mieli do podziału dochód w wysokości 23 talarów²⁵.

4. PATRONAT NAD PARAFIĄ

Kolejny punkt w ankiecie zawierał pytanie dotyczące tego, kto sprawuje patronat nad parafią. Proboszczowie odpowiadali na niego najczęściej jednym zdaniem, wskazywali tylko, kto opiekuje się kościołem parafialnym i ma prawo do prezentowania w niej proboszcza. Brak tej informacji zawierały tylko opisy podane z parafii w Borszewicach i Grocholicach²⁶. Najwięcej parafii w dekanacie – 17 – miało patronat szlachecki. Szlachta miała patronat nad następującymi parafiami: Brzyków, Buczek, Chabielice, Drużbice, Grabno, Kociszew, Korczew, Krzeczów, Łobudzice, Marzenin, Pożdżenice, Restarzew, Rusiec, Strońsko, Widawa, Wygiełzów, Zduńska Wola. W tych zapisach tylko nieliczni podali, kto w czasie spisywania odpowiedzi sprawował patronat. Parafią w Buczku opiekował się Kulewski, w Wygiełzowie Jan Łykowski, a w Grabnie, Kociszewie, Krzeczowie, Strońsku i Widawie miejscowi dziedzice. Pozostałe parafie miały patronat królewski – króla Prus. Wynikał on z przejścia praw króla polskiego i zabrania majątków kościelnych²⁷. Taki patronat miały parafie: Parzno, Sędziejowice, Szadek i Szczerców.

Nieco inaczej wyglądał patronat nad kapitułą kolegiacką w Łasku. Stojący na jej czele proboszcz infułat, był prezentowany na mocy umowy zawieranej pomiędzy Arcybiskupem Gnieźnieńskim i rodziną Korabitów. Kanonicy w tej kapitule mieli prezentę z różnych źródeł. Trzech nominował na to stanowisko infułat łaski, jednego właściciel miasta i jednego kapituła łaska. Niższe duchowieństwo pracu-

²⁵ Tamże, s. 25–27.

²⁶ Tamże, s. 3, 15.

²⁷ *Historia państwa i prawa Polski*, red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck, t. III, Warszawa 1981, s. 61.

jące przy kolegiacie było nominowane na stanowisko mansonarza lub wikariusza przez proboszcza infułata łaskiego²⁸.

5. SZKOŁA

Pytanie dotyczące szkoły zawarte w ankiecie dotyczyło tego, czy jest ona przy kościele parafialnym i jakie ma podstawy materialne funkcjonowania. Najczęściej proboszczowie podawali, że nie ma szkoły i nie istnieje żaden fundusz na jej utrzymanie. W 1802 r. na terenie dekanatu istniały tylko dwie szkoły – w Widawie i Łasku. Pierwsza z nich dysponowała funduszem na funkcjonowanie w wysokości 7000 złotych i znajdowała się pod zarządem władz świeckich²⁹. Na temat drugiej mamy więcej informacji. Uczyło się w niej do 30 osób. Program obejmował początki czytania i pisania, arytmetykę i naukę o moralności. Nauka odbywała się w języku polskim, niemieckim i łacińskim. Nauczycielem w niej był, zgodnie z dokumentem erekcyjnym tej szkoły, kleryk, który oprócz uczenia miał obowiązek prowadzenia chóru w kolegiacie. Wynagrodzenie jego pochodziło z dziesięciny i wynosiło 60 talarów rocznie³⁰. W Grocholicach nie było szkoły, ale znajdował się przy kościele dom, który był przeznaczony na szkołę i szpital³¹. W Szadku znajdował się plac szkolny i proboszcz miał nakaz od Rządu otwarcia szkoły, której nauczyciela miało opłacać miasto³². Proboszcz parafii w Brzykowie napisał, że przy jego kościele nie ma szkoły i brak jest na nią funduszy, ale nawet gdyby był, to i tak szkoła by nie funkcjonowała, bo rodzice nie chcą oddawać dzieci, aby uczyły się czytania i pisania³³. Zapis proboszcza z Parzna, który odpowiedział na to pytanie jest trochę niejasny. Napisał on w tym punkcie następujące zdanie „Szkółka i dom ubogich z miłosierdzia z swojej kieszeni dziś utrzymuję, ale na to nie ma żadnego funduszu”³⁴. W normalnym rozumieniu tego zdania należałoby wyciągnąć wniosek, że w parafii tej znajdowała się szkoła i szpital, który był utrzymywany z funduszy własnych proboszcza. Biorąc jednak pod uwagę to, że we wcześniejszych wizytacjach zaznaczano, że szkoła przy parafii nie istnieje, mało prawdopodobne jest to, że proboszcz zainicjował jej istnienie. Można przypuszczać, że gdy nie istniała szkoła, to rządcą parafii utrzymywał z własnych funduszy szpital dla ubogich.

²⁸ ADWŁ, AAG Wiz. 111, s. 25 – 27.

²⁹ Tamże, s. 51.

³⁰ Tamże, s. 27.

³¹ Tamże, s. 15.

³² Tamże, s. 48.

³³ Tamże, s. 5.

³⁴ Tamże, s. 33.

6. SZPITAL

Szpitaly działające na terenie dekanatu można zasadniczo podzielić na trzy grupy. Do pierwszej zaliczyć można działające prepozytury szpitalne. W tym okresie była jedna działająca w Szadku. Do drugiej grupy wliczyć należy szpitale, które miały podstawy materialne, czyli fundacje, a do ostatniej te, które istniały, ale nie posiadały podstaw materialnych istnienia.

Prepozytura istniała tylko w Szadku – stolicy dekanatu. W jej skład wchodził kościół pod wezwaniem Świętego Ducha i przy nim erygowane było probostwo szpitalne i osobny fundusz. Sam szpital nie był zbyt okazały – był to jeden budynek, z sienią pośrodku, którym zamieszkiwali z jednej strony ubodzy, a z drugiej duszpasterz. Tak przynajmniej być powinno, bo jak relacjonuje proboszcz parafii szadkowskiej w chwili odpowiedzi na ankietę, żaden ksiądz nie chce się podjąć tej pracy z powodu bardzo szczupłego uposażenia, które wynosiło 3 zł pol. i dochody z 5 ogrodów i łąk. W tym czasie opiekowali się nim księża pracujący w parafii. To beneficjum prezentował magistrat miasta. Widać tutaj pewną niekonsekwencję proboszcza, przy opisie swoich współpracowników podał, że jeden z nich jest prepozytem szpitala³⁵.

Szpital z uregulowanymi dochodami znajdował się w Łasku. W Łasku była wcześniej prepozytura szpitalna, która do tego czasu musiała przestać istnieć. Dochód tego szpitala wynosił 6 talarów, a opiekę nad nim sprawował ks. Michał Wróblewicz³⁶. W pozostałych 8 miejscowościach funkcjonowały szpitale, które nie miały fundacji. Opiekę nad nimi sprawowali księża proboszczowie, którzy dbali o jego funkcjonowanie. Brak jest informacji, w jaki sposób to czynili. Najczęściej w odpowiedzi na ten punkt pojawiała się informacja, że jest szpital i nie ma żadnego funduszu na jego utrzymanie. Tak napisali proboszczowie w: Drużbicach, Grocholicach, Krzeczowie, Łobudzicach, Marzeninie, Parźnie³⁷. Trochę więcej wiadomości podał proboszcz z Brzykowa, który napisał „Szpital jest przy kościele, w którym zostają ubodzy, na których gdy nie masz funduszu, z samej tylko żyją jałmużny”³⁸. W Widadawie natomiast był dom szpitalny, który był w opłakanym stanie technicznym i brak było funduszy na jego utrzymanie i na utrzymanie ubogich. To czynił proboszcz, wspierał ich jak tylko mógł, oni wykonywali jakieś prace przy kościele³⁹.

W dwóch miejscowościach – Chabielicach i Buczku sytuacja była inna. W Chabielicach nie było szpitala, ale był fundusz na niego przeznaczony w wysokości 30 zł pol. I te pieniądze, jak zaznaczył proboszcz, wydaje corocznie na ubogich⁴⁰. W Buczku był do niedawna szpital, ale spłonął i dziedzic przyrzekł posta-

³⁵ Tamże, s. 47–48.

³⁶ Tamże, s. 27.

³⁷ Tamże, s. 11, 15, 23, 29, 31, 33,

³⁸ Tamże, s. 5

³⁹ Tamże, s. 51.

⁴⁰ Tamże, s. 9.

wić nowy, ale z wykonaniem tej pracy zaistniały jakieś bliżej przez proboszcza nie wyjaśnione problemy⁴¹.

7. CMENTARZ

Cmentarze parafialne we wszystkich parafiach znajdowały się przy kościele parafialnym. Proboszczowie używali różnych słów na określenie ich miejsca położenia. Wszystkie jednak jednoznacznie wskazują na to, że był on usytuowany na tzw. cmentarzu przykościelnym. Jedynie w Łasku znajdowały się dwa cmentarze. Pierwszy z nich usytuowany był przy kościele kolegiackim, drugi przy kościele św. Anny⁴². Proboszcz w Chabielicach nic nie napisał o cmentarzu. Nie oznacza to jednak, że go nie było, a tylko to, że punkt ten został opuszczony przez piszącego odpowiedź.

Informacje zawarte w odpowiedzi na ten punkt, poza stwierdzeniem o istnieniu cmentarza, sporadycznie podają, czy był on ogrodzony, czy też nie. Takie wiadomości mamy jedynie z parafii: Borszewice, Brzyków, Buczek, Korczew, Łobudzice, Rusiec, Strońsko, Szadek⁴³. Te zapisy dotyczą tego, że cmentarz ogrodzony jest parkanem. Jeszcze mniej wiadomości przekazano o materiale, z jakiego został wykonany. Takich informacji mamy zaledwie trzy. I wszystkie dotyczą tego, że parkan został wykonany z drewna. Takie ogrodzenie cmentarza było w parafiach: Borszewice, Korczew, Strońsko⁴⁴. Jedynie proboszcz w Brzykowie podał inne dodatkowe informacje, że cmentarz jest w „miejscu zdrowym, bo w piasku litym”⁴⁵.

8. DUCHOWIEŃSTWO

Każde sprawozdanie z parafii było podpisane przez miejscowego duszpasterza, dlatego też na tej postawie można odtworzyć duchowieństwo diecezjalne pracujące na terenie dekanatu. Zakonników podamy przy omówieniu sprawozdań z klasztorów. Imiona i nazwiska duszpasterzy z zachowaniem oryginalnej pisowni podano w poniższej tabeli.

⁴¹ Tamże, s. 7.

⁴² Tamże, s. 27.

⁴³ Tamże, s. 3, 5, 7, 21, 29, 41, 45, 48.

⁴⁴ Tamże, s. 3, 21, 45.

⁴⁵ Tamże, s. 5.

Lp.	Parafia	Proboszcz	Inni księża
1	Borszewice	ks. Idzi Bleszyński	
2	Brzyków	ks. Antoni Bobowski	
3	Buczek	ks. Józef Więdkowski	ks. Powaciński, ks. Wojciechowski – dominikanie z Sieradza
4	Chabelice	ks. Zygmunt Rożek	
5	Drużbice	ks. Karol Ochmanowski	
6	Grabno	ks. Jakub Stankiewicz	
7	Grocholice	ks. Tomasz Kaffarski	gwardian klasztoru w Belchatowie o. Szczepan Szymański
8	Kociszew	ks. A. Gornicki	
9	Korczew	ks. M. Gaiewski	
10	Krzepczów	ks. Michał Zdzeniecki	
11	Łask	ks. Grzegorz Zacharytiszewicz	ks. Jan Kołdoski – dziekan kolegiaty ks. Idzi Bleszyński – kustosz kolegiaty <i>kanonicy:</i> ks. Michał Wróblewicz ks. Piotr Chrzanowski ks. Wojciech Zawadzki ks. Wojciech Wieclawski ks. Walenty Marchwicki <i>mansjonarze:</i> ks. Idzi Zarski ks. Marcin Kurkowski ks. Jan Heren <i>wikariusze:</i> ks. Jędrzej Górnicki ks. Jan Leśniewski
12	Łobudzice	ks. S. Troianowski	
13	Marzenin	ks. Antoni Stankiewicz	
14	Parzno Kaszewice – filia	ks. Fabian Mączyński	
15	Pożdżenice	ks. W. Klichowski	
16	Restarzew	ks. Kolełowski	
17	Rusiec	ks. J. Łinczyński	
18	Sędziejowice	ks. Józef Szałciński	
19	Strońsko	ks. M. Muszyński	
20	Szadek	ks. Michał Żdenicki	ks. Jakub Nerczyński – mansjonarz ks. Jacek Dermibnikan – ks. szpitalny
21	Szczerców	ks. Łopieński	
22	Widawa	ks. Jan Krzysztofowicz	gwardian klasztoru w Widawie o. Szczepan Brzuchalski
23	Wygielzów	ks. Antoni ????owski	
24	Zduńska Wola	ks. K. Kozłowski	

Źródło: ADWł, AAG Wiz. 111.

Jak widać z danych przedstawionych w tabeli większość parafii w dekanacie obsługiwał jeden duchowny. Tylko w trzech parafiach pracowało więcej księży. Byli

oni w Buczku, gdzie z księdzem proboszczem współpracowało jeszcze dwóch zakonników z konwentu dominikanów z Sieradza⁴⁶. Proboszcz w Szadku miał także dwóch współpracowników, z których jeden pełnił obowiązki wikariusza, a drugi był prepozytem szpitalnym⁴⁷. Najwięcej duchownych było w Łasku, gdzie znajdowała się kolegiata. Tam było 3 prałatów, 5 kanoników, 3 mansjonarzy i 3 wikariuszów.

9. KLASZTORY

Na terenie dekanatu znajdowały się 2 klasztory: bernardynów w Widawie i franciszkanów konwentualnych w Bełchatowie. Przełożeni tych klasztorów napisali odpowiedzi w trzech punktach. Klasztor w Widawie był fundowany przez Wojciecha Wężyka ówczesnego właściciela dóbr widawskich w 1638 r. W czasie odpowiedzi na ankietę znajdowało się w nim 15 zakonników. Klasztor nie posiadał żadnych gruntów i folwarków. Działalność konwentu była ukierunkowana duszpastersko. Zajmowali się oni modlitwą, słuchaniem spowiedzi, posługą kaznodziejską i pomocą duszpasterską w parafiach⁴⁸. W klasztorze Ojców Franciszkanów Konwentualnych w Bełchatowie znajdowało się w 6 ojców i 2 braci. Również oni zajmowali się tylko działalnością religijną i duszpasterską, podobnie jak ojcowie z klasztoru w Widawie. Pomagali w pracach duszpasterskich okolicznym księżom proboszczom, słuchali spowiedzi i uświetniali dzień modlitwą na chwałę Bożą⁴⁹.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzona, nakazana przez władze pruskie ankietą, ukazała obraz działania zewnętrznego parafii w dekanacie szadkowskim. Punkty, według których proboszczowie udzielali informacji, były dość ogólne i od ich inwencji twórczej zależało, czy dawali bardziej, czy mniej szczegółowe odpowiedzi. Poza nielicznymi wyjątkami odpowiedzi te były dość rzeczowe, co widać w przedstawionym powyżej materiale. Oczywiście dla nas dzisiaj te przekazane przez nich informacje wydają się często niewystarczające, ale trzeba pamiętać, że kierowane one były do rządu zaborczego i odpowiadały na zadane pytania. Niedosyt oczywiście budzi brak informacji dotyczących działań duszpasterskich, ale one nie były przedmiotem zainteresowania twórcy ankiety. Obraz, który się jawi, daje nam sposobność poznania, jakie było zaplecze materialne istniejących parafii, jaka była ludność katolicka tego terenu, jacy duszpasterze tam pracowali i czy istniały w parafiach instytucje charytatywno-społeczne – szkoły i szpitale.

⁴⁶ Tamże, s. 7.

⁴⁷ Tamże, s. 47.

⁴⁸ Tamże, s. 53.

⁴⁹ Tamże, s. 17.